

Nr 781

Av herr Jansson i Kalix m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 171, angående fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag.

Kungl. Maj:ts proposition nr 171/1956 om LKAB:s framtida struktur är ett historiskt aktstycke redan genom storleksordningen på de ekonomiska frågor, som anmäler sig i sammanhanget. För Norrbottens folk är frågan historisk jämväl i annan mening. Det är nämligen i år jämnt femtio år sedan Kungl. Maj:t i proposition till riksdagen framhöll "vikten av att staten i så stor omfattning som vore möjlig kunde förvärva den högst ansenliga för landets framtida industriella utveckling utomordentligt betydelsefulla egendom, som de norrbottniska gruvfälten utgjorde" (citrat från SOU 1955: 9).

Statens övertagande av malmbolagets ledning betyder också, att samhället övertar det faktiska och ovillkorliga ansvaret för exploateringen av de malmfyndigheter, som i proposition till 1907 års riksdag betecknades som en *nationalrikiedom*. Det ekonomiska utbytet av gruvbrytningen i Norrbotten har på ett enastående sätt besannat riktigheten av denna snart halvsekelgamla karakteristik.

Av propositionen (sid. 31) framgår, att LKAB:s nettovinst under verksamhetsåren 1950/51—1953/54 uppgått till sammanlagt 786 miljoner kronor. Läggts därtill fjolårets nettovinst på över 186 miljoner kronor (bruttovinsten var drygt 390 miljoner kronor), så finner man, att bolagets nettovinst under de fem senaste verksamhetsåren uppgått till inte mindre än 972 miljoner kronor. Detta belopp kvarstår sedan avsättningar gjorts för olika ändamål med betydande belopp och efter erlagda skatter, som exempelvis under senaste verksamhetsåret uppgått till drygt 181 miljoner kronor. Företaget har därjämte enligt 1927 års fraktavtal till statens järnvägar utöver de fasta fraktavgifterna erlagt extra frakttillägg, som för närvarande approximativt torde få uppskattas till 80—100 miljoner kronor per år.

Förestående sifferuppgifter torde bevisa, att verksamheten vid gruvorna i Norrbotten varit en synnerligen lysande affär för LKAB men också en lika lysande affär för det svenska folkhushållet.

Oavsett vad man i dagens läge må anföra om lösensummans storlek och

bolagets eventuella likviditetsproblem, så ger förestående ekonomiska översikt — i förening med det faktum att konsumtionen av stål och järn visar tendens att öka med åtföljande gynnsamt malmpris — ett mer än realistiskt underlag för antagandet, att övertagandet av LKAB måste bli en synnerligen god affär för svenska staten. Detta är en källa till allmän tillfredsställelse i Norrbotten.

Mot denna bakgrund är det helt naturligt, att landstinget och kommunerna i Norrbotten skattemässigt inte skall komma i sämre läge därigenom att staten övertar ansvaret för gruvdriften. Uppgiften i propositionen att så inte skall ske har i länet noterats med tillfredsställelse och betraktas som en utfästelse att bolagsledningen respekterar denna princip i framtiden. Likaså har man konstaterat med tillfredsställelse, att Kungl. Maj:t accepterat önskemålen från länet att en ledamot och en suppleant i styrelsen skall vara bosatta i Norrbotten. Därigenom erhålles en tidigare saknad kontakt på det lokala planet till företagsledningen, vilket med hänsyn till LKAB:s ekonomiska och arbetsmarknadsmässiga betydelse för länet är väl motiverat.

Även om problem, som lämpligen bör aktualiseras på facklig väg, inte gärna kan upptagas i detta sammanhang, framstår det dock som ett allmänt önskemål att gamla förtjänta gruvarbetare erhöles en pension, som stode i harmoni med företagets ekonomiska bärkraft och vår nutida allmänna syn på detta spörsmål.

Det torde ligga i öppen dag att LKAB även i framtiden skall drivas efter affärsmässiga principer. Allmän enighet torde också råda om att företaget bör ges solida ekonomiska grundvalar, inte minst med tanke på de påfrestningar eventuella försämringar i de allmänna malmkonjunkturerna kan medföra. Samhället har intresse av att dess "mjölkko är välgödd". Det är också ett allmänt önskemål i länet att traditionerna från disponent Hjalmar Lundbom med avseende på stöd till yrkesutbildningen i gruv-samhällena och likartade ting hålles i helgd av den nya företagsledningen och utbygges vidare.

Även om LKAB får statlig ledning, så är det väl varken troligt eller ens önskvärt att riksdagen skall bli något av dess bolagsstämma. Därför torde det vara tillrådigt, att riksdagen nu inte endast upptar förslag i anslutning till departementschefens hemställan utan därjämte ingår på de allmänna synpunkter man i det uppkomna läget kan ha om statens ansvar som norrbottnisk storföretagare i det framtida LKAB.

I det följande upptar vi först till diskussion detta statens ansvar och behandlar sedan propositionens uppgift om förläggningsorten för det nya LKAB:s huvudkontor.

A. Staten (LKAB) och Norrbotten

Allmänt

I ett avseende har LKAB haft en gynnsammare situation än kanske något annat gruvföretag i detta land. Detta omdöme gäller tillgången på arbetskraft. De tiderna igenom stora sysselsättningssvårigheterna på Norrbottens läns landsbygd har skapat detta läge. Den som exempelvis fick anställning som handlastare — tidigare ett nästan omänskligt hårt arbete — kände sig befriad från arbetslöshetens mara. Malmfälten har för en del av Norrbotten under 1900-talet varit vad emigrationen till Amerika och till den norska ishavskusten var på 1800-talet. Gruvbrytningens sociala betydelse för Norrbotten, enkannerligen Tornedalen och kommunerna i inlandet, i sysselsättningshänseende bör därför inte underskattas. Medaljens främsida för dessa kommuner har varit och är alltså, att de betydande ekonomiska uppoffringar som ligger i ungdoms uppfostran och skolutbildning i alltför många fall ger som facit att ynglingen vid uppnådd arbetsför ålder måste lämna hemkommunen för att söka utkomst på annat håll. Det var bra för den arbetslöse, att han fick anställning i malmfälten, men för LKAB var det också gynnsamt att få övertaga en arbetsför ung man, för vilkens barndom, skolgång och uppfostran företaget inte behövt ikläda sig någon kostnad ens kommunalskattevägen. När det sedan blev masspermitteringar i samband med nedgång i konjunkturerna, då fick hemortskommunen tillbaka sina unga män, men nu som arbetslösa. Ett otal exempel på denna kretsgång kunde anföras från 1930-talets början och även från andra sammanhang.

Såvitt känt är har detta problem inte upptagits till diskussion i något yttrande eller någon skrivelse, där man diskuterat allmänt ekonomiska frågor eller kommunala intressen i samband med statens övertagande av LKAB. Detta är i någon mån överraskande, särskilt med tanke på att många av de kommuner, som tillhandahåller arbetskraft till LKAB, har synnerligen klen skatteunderlag.

Om man skulle säga, att LKAB som enskilt företag inte kunnat utsträcka sina omsorger till de kommuner, som tillhandahållit arbetskraft, så kan ju detta omdöme inte gälla det statliga LKAB. Staten måste ju ikläda sig ett moraliskt ansvar för människornas välfärd som är vida större än vad man hittills ansett kunna åvila en enskild företagare åtminstone i Norrbotten. För staten som företagare måste gruvarbetaren som produktionsfaktor ställas i betydelse långt framför aktieägaren.

Enligt uppgift var antalet arbetare år 1949 vid gruvorna i Kiruna i runt tal 2 000 för att nu uppgå till ungefär 3 200. Det är Norrbottens läns landsbygd och i hög grad Tornedalen som enligt uppgift från länsarbetsnämnden i Norrbottens län tillhandahållit huvudparten av de nyanställda.

Och låt oss gärna konstatera, att det varit bra också för de anställda att nya arbetstillfällen yppat sig, men detta aviägsnar inte det problem som här tidigare berörts i fråga om hemkommunernas utgifter för skolgång och uppfostran.

Därmed är vi också mitt inne i problemets kärna: befolkningsutvecklingen och sysselsättningsmöjligheterna i Norrbotten. Genom det nya LKAB får staten som den avgjort störste företagaren i länet inte bara ett samhälleligt utan också ett socialt betonat arbetsgivaransvar för att dessa frågor får en rimlig och förnuftig lösning i landsändan. Det allmänna har tidigare av sociala skäl ökat arbetsmöjligheterna även på lång sikt. Dessa ursprungligen socialt betonade företag har i många fall blivit ekonomiskt inte bara existensberättigade utan t.o.m. lysande företag. Statens skogsindustrier och Norrbottens järnverk är ståtliga monument över sådana samhällseliga insatser.

Inga delade meningar tycks råda om nyttan och nödvändigheten att för folkhushållets behov tillvarataga skog, malm och vattenkraft, som finns i Norrbotten. Det är norrbottningarnas varma förhoppning, att samma endräkt skall visa sig vara möjlig vid tillvaratagandet av den fjärde efter landsändans förhållanden rikligt förekommande "naturtillgången", nämligen arbetskraften.

I sistnämnda avseende måste snara åtgärder tillgripas. Allt som kan göras måste göras. Skyndsamhet är av nöden. En tidning skrev för någon tid sedan, att befolkningsöverskottet skapat ett "Indien-problem" inom Norrbottens gränser. Den karakteristiken har åtskilligt fog för sig.

Medan vi för hela rikets vidkommande talar om full och överfull sysselsättning, har vi exempelvis senaste vintern i Norrbotten haft omkring 900 man i beredskapsarbete och dessutom ungefär 2 000 arbetslösa. Vintern dessförinnan var antalet i beredskapsarbete lika stort, medan de arbetslösa uppgick till omkring 2 500. I de s. k. säsongskarvarna är antalet arbetslösa minst 4 000—5 000 och dessa skarvar i regel avsevärt längre än en månad.

Näringslivet i Norrbotten har en smal bas. Brist på kapital, dåliga kommunikationer o. d. gjorde att de i och för sig tappra ansatserna till bergverksindustri under 1600- och 1700-talen samt 1800-talets början inte upplevde den egentliga industrialismens genombrott i vårt land. Norrbotten saknar sålunda en industriell tradition, vilket skapat stora svårigheter i nyetableringssammanhang. Jordbruk och boskapsskötsel förblev länge den dominerande näringsgrenen. Senare tillkom skogsbruket. I dessa näringsgrenar har antalet sysselsatta till följd av rationalisering och mekanisering av arbetsprocessen minskat i antal. Gruvdriften och annan industriell verksamhet har inte förmått suga upp det stadigt växande anta-

let människor. Födelsetalen i länet har varit mycket höga. Även om betydande utflyttning ägt rum — i vissa fall t.o.m. i sådan grad att fördelningen i skilda åldersgrupper blivit mycket otillfredsställande i vissa kommuner — har folkmängden stigit mycket kraftigt.

Befolkningstalets utveckling framgår av följande.

År	Folkmängd
1805	35 000
1860	68 000
1890	104 000
1910	161 000
1930	199 000
1945	229 000
1955	251 000

Mellan 1930 och 1955 har folkmängden, trots den betydande utflyttningen, ökat i länet med i runt tal 52 000 eller närmare 26 procent. Detta måste ju skapa allvarliga problem i ett län med Norrbottens arbetsmarknadsmässiga struktur.

Enligt 1950 års folkräkning var antalet män i åldern 50—65 år i runt tal 15 000, medan antalet gossar i åldern 0—15 år var 37 000. Dessa siffror torde säga, att det är realistiskt att räkna med att ökningen av antalet arbetsföra män under åren 1950—1970 kan beräknas till minst 20 000.

I Pajala socken i Tornedalen var enligt samma folkräkning motsvarande siffror för männen 339 och för gossarna 1 393. Detta innebär, att i Pajala kommun, som saknar industriellt underlag för näringslivet, antalet arbetsföra män inom loppet av 15—20 år ökar med minst 1 000 på en nuvarande folkmängd av inte fullt 7 000. Problemen för denna kommun ligger i öppen dag. Situationen i Pajala kommun ger en god bild av den allmänna situationen i hela Tornedalen. Enligt en 1953 utförd beräkning var inte mindre än 38 procent av befolkningen i Tornedalen under 16 år.

För Tornedalens vidkommande kommer situationen att klarläggas i sinom tid genom de resultat tornedalsutredningen visar.

Man föregriper ingen framtida utredning, om man påstår, att sysselsättningsfrågorna i Norrbotten inte kan lösas utan avsevärda tillskott av kapital. Denna fråga är och kommer att bli ännu mer brännande inom en snar framtid, när problemet "Indien" ställer arbetsmarknadsmyndigheterna inför till synes olösliga problem. Vi har därför velat upptaga denna fråga till diskussion från de utgångspunkter som LKAB:s övertagande i statlig regi gör naturliga.

Det är ostridigt, att malmen ("nationalrikedomen" enligt 1907 års proposition) minskar för varje ton, som bortforslas från länet. I motsats till

exempelvis skogen blir det ingen återväxt i gruvan. När malmen är slut, då finns inte heller längre nationalrikedom kvar inom Norrbottens gränser. Både förnufts- och billighetsskäl talar för att man successivt bygger upp ett förhållandevis livsdugligt näringsliv i Norrbotten som ersättning för den rikedom, som förs ut från länet. En sådan åtgärd skulle även inför historiens dom vara ett bevis på att malmfyndigheterna tillgodogjorts under ansvar och med aktgivande på de påfrestningar, som med naturnödvändighet måste anmäla sig då fyndigheternas exploatering är slutförd.

Praktiskt kan detta lämpligast ordnas därigenom att staten avsätter ett visst belopp per ton bortforslad malm till en fond för uppbyggnad av näringslivet i Norrbottens län. Rent diskussionsmässigt kan vi här fixera beloppet till två kronor per ton såsom i sammanhanget skäligt, men vi utgår ifrån att den utredning, som vi kommer att föreslå, skall upptaga även detta problem till övervägande.

En sådan fond skulle verkligen öppna vägen till den industrialisering, vartill man redan i 1906 års proposition knöt så stora förhoppningar.

Vi övergår nu till att lämna en summarisk redogörelse för hur vi tänkt oss fondens ändamål och konstruktion. Även här gäller, att vårt resonemang närmast är en tankegång till grund för ett konkret förslag, och den av oss påkallade utredningen skall draga upp linjerna för den praktiska verksamheten.

Fondens ändamål m.m.

Fondens huvuduppgift avses vara att medverka vid finansiering av företag inom näringslivet, som bereder *varaktig* sysselsättning.

Fonden skulle låna ut pengar efter affärsmässiga grunder mot ränta. Denna ränta skulle kunna tänkas rörlig, vilket skulle möjliggöra tillhandahållandet av "billiga" pengar, när detta skulle vara till nytta för etablering av företag, som kunde anses bli bärkraftigt och bereda anställda varaktig sysselsättning. Därigenom skulle man underlätta för företaget att övervinna de svårigheter som är förknippade med landsändans klimatiska olägenheter och ogynnsamma fraktkostnader.

Sedan företaget stabiliserat sig, skulle lånet från fonden helt eller delvis överföras till de ordinarie penninginstitutionerna.

Även i övrigt, sålunda även vid nyetablering, skulle gälla att företagare utnyttjade finansieringsmöjligheter genom lån hos de ordinarie penninginstitutionerna så långt man rimligen kunde begära.

Lånetiden skulle under alla förhållanden maximeras, förslagsvis till 25 eller 30 år.

Fonden skulle ha rätt att ikläda sig borgen för lån från bank eller annan kreditinstitution till företag inom näringslivet.

Fonden skulle också ha rätt att teckna aktier för att därigenom möjliggöra igångsättning av företag inom näringslivet.

Säkerhet för fondens åtaganden skulle krävas i inteckning i företaget och i form av personlig borgen. Stor hänsyn skulle tagas till företagarens personliga egenskaper och förutsättningar att bedriva en näring.

Fonden skulle ha rätt att helt eller delvis bekosta närings- och marknadsundersökningar samt bedriva planläggning jämväl i egen regi.

Fonden skulle vidare bekosta studiekurser, studievistelse vid industri och liknande i syfte att tillgodose behovet av driftiga företagsledare och yrkesskickliga arbetare.

Som exempel på företag, där fonden kunde medverka vid finansiering, vill vi nämna sådana inom jordbruk, skogsbruk, småindustri, hemslöjd, fiske, renskötsel m. m. Ledstjärnan skulle vara strävan att åstadkomma bärkraftiga företag genom tillvaratagandet av landsdelens naturliga förutsättningar.

Fondens storlek, ledning m. m.

Av fondens inkomster (ovan angivna till två kronor per ton bortforslad malm) skulle två tredjedelar användas för ovan uppskisserade ändamål, medan minst en tredjedel av de årliga intäkterna skulle tillföras fondens kapitalbehållning intill dess denna uppginge till 100 miljoner kronor.

I fortsättningen skulle fortfarande två tredjedelar av malminkomsterna användas till förut angivna åtgärder för beredande av varaktig sysselsättning, medan den del av fonden som överstege 100 miljoner kronor skulle få användas för andra sysselsättningsbefrämjande åtgärder, t. ex. gängse yrkesutbildning och arbete av kort varaktighet.

Minst 100 miljoner av fonden skulle reserveras för lösandet av de arbetsmarknadsproblem, som uppstår en gång i framtiden, när malmbrytningen är slutförd. Det borde vid utredningen övervägas, om inte denna summa borde successivt ökas genom tillskott av exempelvis räntemedel.

Fonden borde knytas direkt som underorgan till socialdepartementet och ha en obunden ställning till kommunala och andra länsintressen. Fondens verksamhet bör handhavas av en styrelse (exempelvis fem personer), som utses av Kungl. Maj:t. God kännedom om länets problem skulle tillförsäkras styrelsen.

Kommentar

Fondens berättigande torde inte kunna bestridas av någon. Dess här ovan uppskisserade finansieringsplan torde väl täcka kraven på att inves-

teringar skall finansieras genom gjorda besparingar. Samhällsekonomiskt vilar förslaget på en sund bas.

Inte heller kan det bestridas, att staten som storföretagare med nutida sociala syn får ikläda sig ett särskilt ansvar för lösandet av Norrbottens synnerligen problematiska arbetsmarknad. Såvitt vi förstår kan intet nämnvärt göras utan att kapitalfrågan löses genom ett vidsynt och framsynt grepp om problemet.

I Norge har statsmakterna vidtagit långt gående stödåtgärder för att befrämja näringslivets utveckling i Nordnorge. Lösandet av kapitalfrågan har där ansetts så angeläget, att man över statsbudgeten dirigerat medel till den s. k. nordnorgefonden, varjämte man genom andra långt syftande åtgärder underlättat tillkomsten av nya företag. Vårt förslag innebär, att man med pengar från den egna landsändan bygger upp Norrbottens näringsliv. Även detta synes oss vara en synnerligen sund linje.

B. LKAB:s huvudkontor

I ett affärsmäsigt drivet företag skall givetvis huvudkontoret förläggas dit där det enligt affärsmässiga principer hör hemma. Kungl. Maj:t har ansett, att huvudkontoret bör förläggas till Stockholm, och åberopar till stöd för detta ståndpunktstagande slutsatser, som organisationskommittén kommit fram till. Den redovisning organisationskommittén gjort om sina överväganden i denna detalj är ytterst knapphändig. Den lämnar inte de övertygande motiveringar man måste ha för att kunna acceptera linjen att huvudkontoret bör vara förlagt till Stockholm. Starka argument har å andra sidan framförts för den uppfattningen, att huvudkontoret väl kan ligga i Norrbotten, där fyndigheterna ligger. För en sådan uppfattning talar också de just för närvarande mycket aktuella lokaliseringpolitiska synpunkterna. Från dessa utgångspunkter synes det motiverat, att LKAB:s huvudkontor förläggas till Norrbotten.

Med stöd av vad vi sålunda anfört hemställer vi,

att riksdagen

dels i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utredning för upprättande av en fond till uppbyggnad av Norrbottens läns näringsliv efter de principer vi ovan utvecklats samt

dels uttalar sig för att det av staten dominerade LKAB lämpligen må förlägga sitt huvudkontor till Norrbottens län.

Stockholm den 8 maj 1956

Ivar Jansson
Kalix

Olof W. Wiklund

Hildur Ericsson